

Таємниця людяності та професіоналізму професора Івана Денисюка: До специфіки наукового мислення

Юрій ГОРБЛЯНСЬКИЙ

Провідний спеціаліст
Центру громадських зв'язків
Львівського національного університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1
e-mail: skelia@ua.fm

У статті зосереджено увагу на висвітленні основних рис наукового світогляду та мислення видатного українського вченого-філолога І. Денисюка. Виокремлено наукові прерогативи та методологічні орієнтири дослідника, як-от: важливість спадкоємності поколінь у науці; необхідність засвоєння наукового досвіду представників національної та закордонних наукових традицій; проблема належної фахової підготовки науковця і випускника вищого навчального закладу; методика «неспішного» філологічного відчитування смислів художнього тексту чи групи текстів для ґрунтовного і системного їх потрактування; особливості «спілкування» художньої літератури із народною словесністю; внутрі- та міжкультурні інтертекстуальні перегуки, відгомони, «цитати» та ін. Окремо застановлена увага на розмаїтті наукових зацікавлень і проблематики як своєрідний полігон для апробації різних, зокрема і власних, наукових ідей, на новаторських рисах мікростилію наукового мислення, а також на специфіці структурного обробітку його наукових досліджень (поетика заголовку і зачину, дотримання «законодавчих вимог» жанру, уникнення шаблонних, спрощено-трафаретних тверджень; логічна вмотивованість і послідовність дослідницької думки; резюмування результатів і накреслення нових дослідницьких перспектив).

*«Чистим серцем пий висоти книг!»
Павло Русин із Кросна*

У народі кажуть: людяності неможливо навчити чи навчитися – з нею з'являються на світ, її можна всмоктати із молоком матері...

Не маю такого наміру заперечувати, стилістично випрямляти, підчищувати, уточнювати цю думку. Стосовно ж професора І. Денисюка не треба шукати слова на позначення його сприйняття світу, свого часу і сучасників. Іван Овксентійович був шляхетно-людяним у кожному вчинку, слові, жесті, думці, погляді. Професор заховував у собі стільки енергетики добра і випромінював, «жбурляв» на людей її з такою, сказати б, розкішною щедрістю, що навіть зараз, за його відсутності, із навалою днів і мерехтінням сотень-тисяч облич, вряди-годи відчуваєш потребу бодай згадати його сонячний погляд, щиру, позначену мудрістю, усмішку та іскрометне інтелектуалізоване слово, приправлене несподіваним жартом або ж, виловленими із життя і відточеними до рівня афоризму, анекдотом чи бувальщиною.

Дивував сам факт, що людина в поважних роках настільки щиро вміє дивуватися, настільки бурхливо здатна відреагувати на невлучний, недоладний вислів, невважене слово, категоричну думку чи незграбний жест: він добродушно, по-батьківськи умів молодечо-максималістські й зазвичай дитинно-нерозважні пориви своїх «халамидників», «песиголовців» скеровувати у річище врівноваженості, продуманості та відповідальності, демонструючи це щомоментно безпосередньо своїми діями і науковими «несподіванками». У його власних

учинках завжди впадала в око неспішливість, точніше, відсутність метушняка, поривчастості у пошуках якоїсь вигоди. Неймовірно інтригувала і веселила самого професора, колег і учнів його якась дивовижна, потішна, навіть простакувата вайлуватість, жвава дотепність, справжня, непідробна ностальгійно-професорська дивакуватість і – часто-густо – майже «кагастрофічна», дитинна безпорадність у житті. Усім, хто його знав, хто з ним спілкувався, вочевидь приємним є спогад про його влучне інтелектуально-заглиблене і дотепне слово, що мало ефект блискавичного розряду, який здебільшого виливався у загонистий сміх усіх присутніх. Він був закоханий у щирий, смаколикий людський сміх, у вибуховий ефект вправно розказаного анекдоту чи характерно-дотепної життєвої історії. Інколи складалося враження (та й вочевидь так і було), наче він полює на жваві, сміхомісткі «легенди і перекази» сьогочасності. Тим живим інтересом до розповідання історій він скидався на спадкоємця прадавніх оповідачів веселих і жартівливих історій із добре продуманим й інтелектуально-акцентованим повчальним змістом.

Виразно відлунюють у пам'яті його слова чи то подиву, чи то захоплення, які він повсякчас полюбляв останніми роками – за різних сподіваних і несподіваних дотепних знахідок у тлумаченні тієї чи іншої літературної, фольклорної або й життєвої ситуації – казати: «А widzisz?..», – після чого присутні спостерігали пожвавлення, а по тому сплеск океанно-розлогої, по-поліськи добромудрої розповідальності, інтелектуальне розкошування у дотепній, насиченій глибокою спостережливостю і мудрістю, кажучи словом доби І. Франка, «конверзацій». Потік його мовлення і мудрування ніколи не сприймалися як балаканина, пустомельство, «свобідне балагурство», надаремне переливання із порожнього в пусте, адже в кожній думці професора І. Денисюка відлунював не просто багаторічний стаж лектора, який за звичкою навчає і повчає. Це було завжди глибинно пережите, відфільтроване слово, збагачене соковитим, відомим і невідомим, почасти незвідь-де відчитаним, фактажем, а ще й приправлене перчинкою інтелектуалізованого гумору, і настільки оригінально потрактоване, «підсвічене» несподіваними асоціативними відгомонами, відлуннями, акцентами, мікронюансами, що неможливо було не заслухатися тієї мудрої течії думок, зігнорувати нагоду порозкошувати у спонтанній естетико-літературознавчій самозабаві непересічної особистості (за характером від подібний до професора Андрія Лаговського з однойменного роману А. Кримського).

Саме так, Іван Овксентійович був Професором насправжки, у кожному своєму жесті, думці чи дії. Це засвідчує навіть той факт, що ми, зовсім юні, молоді і дещо старші, навіть сивочолі його учні, казали між собою просто: «Ходімо до Професора...», «Там буде Професор?..», «А Професор їде на конференцію...», «Професор сказав про це так...», – та в різні інші способи – і всі знали, що йдеться про Професора І. Денисюка. Він був живою ілюстрацією всіх змальованих у художніх творах і відомих за спогадами очевидців учених давнього гімназійного гарту, які в нашій молодечій уяві поставали як міфічні велетн-енциклопедисти, що визначалися інтелектуальною самостійністю, оригінальністю і «нецитатністю» мислення, вільним володінням десятком і більше іноземними мовами, несподіваною оригінальністю й безкомпромісністю в потрактуванні явищ мистецтва та необмеженими овидами своїх наукових зацікавлень і можливостей.

Спадають на думку Денисюкові анекдоти чи стократ переказувані бувальщини, що ненав'язливо невдовзі ставали класикою жанру й передавалися з уст в уста як нововитвори Професора. Скажімо, незабутньою є така анекдотична мікроситуація між двома молодими тоді ще поетами і вченими, коли на діткливо-ущипливе запитання одного: «Брате, скажи-но, чи й справді із генієм

важко жити?» – у відповідь були безкомпромісні й не менш діткливо-місткі слова: «Спитай у моєї жінки...». Цей епізод спостеріг і з превеликим захопленням та насолодою «розтиражував» у колі друзів і колег професор.

Уже за життя професора І. Денисюка визнали у філологічному товаристві класиком у творенні таких «живих» анекдотів (згадую їх чимало, приміром, його дотепні спогади про успіхи щецінських студентів у вивченні української мови («зайчик» та інші перли у вимові А. Вонторського), офольклорену й укладену в поетичну форму історію «про пригоди Юрчика з великим апаратом» та інших учасників студентської фольклорної практики на Гуцульщині, чи не останньої за безпосередньої участі професора, та ін.).

І. Денисюк був богом у своїй філологічній дотепності та ерудованості, і наряд чи знайдеться людина, яка, поспілкувавшись із ним, не була вражена його дивовижним органічним філологічним професіоналізмом, а водночас неймовірною простотою й безпосередністю, доглибною життєлюбністю і, щонайбільше, його Люддяністю.

У вінок шани Професора докладаю свої міркування про особливості стилю його наукового мислення, у жодному разі не претендуючи своїми імпресіями на універсальність і остаточність в осмисленні неординарної наукової спадщини Великого Вченого.

* * *

У науковому доробку І. Денисюка (це виразно проступало й у всіх його численних публічних виступах на конференціях, захистах дисертацій і деінде) впадає в очі принципова і важлива теза про те, щоб у кожній національній (і, зрозуміло, українській) науці зберігалася спадкоємність поколінь. У полі зору вченого завжди була ідея формування і розвитку наукових шкіл. Він скрізь і завжди обстоював думку, що в науці не цілком коректною є поведінка, коли, замість вивчити доробок своїх попередників у рідній культурі, проблематику їхніх праць, дослідницьку методологію й аналітичні стратегії, вчений (і голвно початківець) обирає іншу, дещо спрощену «тактику»: заглиблюється у вивчення праць представників зарубіжних контекстів та інструментарію наукових досліджень, а потім, зазвичай належно й не осмисливши прочитане, докладає активних зусиль у застосуванні («підтягуванні за вуха») запозичених ракурсів і мірил до явищ національної культури. На слухне переконання вченого, позичений, привнесений науковий інструментарій не завжди надається чи й узагалі може бути неорганічним для дослідження національної культури, літератури, народнопоетичної творчості.

Тому як учений І. Денисюк велику увагу приділяв вивченню напрацьовань української філологічної науки, своїх попередників у дослідницькій справі, а потім, із набутим багажем, вдавався до пошуку методологічних інновацій у закордонних наукових дискурсах та їхніх потенціалів у вивченні української національної культурної спадщини чи сучасних мистецьких явищ. Це не було забаганкою чи якоюсь примхою, а глибоко продуманою стратегією наукового мислення: ось чому його «запозичення» у світовій науці так органічно «спрацьовують» у дослідженні фактажу української національної культури. Засвоївши науковий досвід своїх попередників, усвідомивши масштаби уже здійсненої праці, вважав І. Денисюк, учений не затрачає себе, свій час на «повторення» наукових здобутків минулого, а може шукати і відчитувати нові смисли, пропонувати незаявлені, нетрафаретні й дуже часто гіпотетично-несподівані способи, аспекти, ракурси дослідження явищ національної культури. Саме тому сам професор захоплено вітав наукові успіхи своїх учнів і наполегливо їх попу-

ляризував у працях і виступах (це, зокрема, спостерігаємо у підсумкових статтях про розвиток франкознавства в Україні тощо).

Важливим аспектом методології та манери наукового вивчення художніх і фольклорних текстів, який інтенсивно апробував у своїх працях професор І. Денисюк, є, якщо так назвати, методика неспішного вчитування, *close reading* (Т. Пастух), і попластового відчитування смислів змісту і форми, їх симфонізму, взаємопроникності і взаємодоповнюваності, монолітності, для вмотивованого й обґрунтованого витлумачення їх естетичної гармонійності й довершеності чи, навпаки, незграбності, неналежної художньої вартості змістово-формальних якостей твору. Такий методологічний підхід до явищ мистецтва слова застосовували у своїх працях, зокрема, І. Франко, В. Перетц, О. Білецький, М. Возняк, С. Шаховський, М. Рудницький, С. Скварчинська, В. Лесин, В. Півторадні, В. Фашенко, учителі, наставники, колеги, завдяки яким або ж разом із якими він осягав глибини філологічного наукового пізнання¹. Вчитуватися, відчитувати, відкривати і перевідкривати смисли, суть, специфіку естетичних фактів без поспіху, терпляче та ґрунтовно, виходячи із чи не найбільш вагомої тези про «самобутність, самодостатність та оригінальність української літератури» (М. Легкий) – у такий обґрунтований спосіб окреслюють одну з найважливіших рис наукового мислення І. Денисюка автори аналітичних статей-передмов до тритомного, у чотирьох книгах, видання праць науковця, його учні, Я. Гарасим («Фольклористичні студії І. Денисюка»), М. Легкий («Обрії літературознавчих зацікавлень»), Т. Пастух («Франкознавчі здобутки Івана Денисюка»). Про самобутність і самодостатність української літератури й культури вчений вів мову чи не в кожному своєму дослідженні. Ось як, скажімо, він пише про Марка Черемшину: «Прив'язаний» тематично до того краю, який найкраще знав, він осмислював життя із широкого погляду, з висот великої літератури»² або ж характерна фраза у статті про творчість Леся Мартовича: «... Це була солідна художня продукція видатного таланту...»³. Публікуючи такі «наукові розправи», вчений демонструє важливість кваліфікованої філологічної аналітики для гідного виведення українських культурних і літературних явищ на магістралі світової культури, у різні способи завойовуючи увагу свого гіпотетичного читача, навіть і непрофесіонала, творчістю досліджуваного письменника чи мікро-студією окремого тексту.

Мабуть, саме звідси особлива зосередженість І. Денисюка як ученого на важливості здійснення мікроаналітичних студій, поетапного, поліракурсного та поліаспектного дослідження, скажімо, здобутків української новелістики від зародження жанру до сучасності та творчої спадщини І. Франка. Це ще один із методологічних принципів і засобів популяризації вершинних здобутків української культури та введення їх у світовий контекст.

Важливою настановою-орієнтиром І. Денисюка-вченого є вимогливість до рівня професійної підготовки філолога, критика, літературознавця, мовознавця. У ювілейній статті із фрагментарними крапинами інтерв'ю (до речі, також одна з новацій у рамках можливостей публіцистичного наративу) з нагоди 50-річчя відомого критика, літературознавця, поета і перекладача М. Ільницького під назвою «Індивідуальність критика» Іван Овксентійович наче ненаро-

¹ Див., зокрема, цікавий аналіз етапів становлення та шліфування наукової майстерності вченого у праці: Пастух Т. Франкознавчі здобутки Івана Денисюка // Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – Т. 1, кн. 1. – С. 3–20; а також уже згадувані статті М. Легкого та Я. Гарасима.

² Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – Т. 1, кн. 1. – С. 144.

³ Там само. – С. 141.

ком, побіжно, полемізує із тезою ювіляра про те, що для критика достатньо мати загальні теоретичні поняття про літературу і завдання свого фаху, але, мовляв, його праця не можлива без естетичного чуття: «Я не зовсім із цим згоден, опоную, – «включає» свій голос інтерв'юер. – Читач інтелектуалізується теж. Наукове літературознавче мислення не може розвиватися без своєї специфічної термінології, а розмова про літературу, як це ми часто спостерігаємо у шкільному, а подекуди вузівському викладанні, не може відбуватися на якихось застарілих хуторянських рівнях. Я не дуже вірю в інтуїтивне пізнання твору, бо воно, як пізнання космосу чи океанських глибин, неможливе без специфічних скафандрів та іншої наукової апаратури. Це стосується принаймні оформлення своїх суджень про твір на папері. Мене хвилює, чому наші випускники університету так слабо володіють «технологією» літературознавчого письма. Однак чи тільки талант робить людину критиком? Леся Українка, хоч не кінчала вищої школи, солідно вивчала методологію літературознавства. На дев'ятнадцятому році життя вона просить Драгоманова прислати їй літературу про методи вивчення фольклору, потім у зрілому віці зауважить: «Варю варення і читаю Іполита Тена». Нижче ж І. Денисюк аргументує своє опонування, даючи оцінку літературознавчої майстерності М. Ільницького: «Він міг би говорити чотири пари підряд про кожен новий метод і методику сучасного літературознавчого дослідження. Він усе вивчив, про все подумав і має власний погляд на можливості і межі кожного з них. Він прагне до цілісно-всестороннього аналізу літературних явищ... Дійсно, це й є та справжня глибока внутрішня науковість, далека від псевдонауковості, яка крикливо хизується туманністю стилю й ускладненістю термінології»⁴.

Для філолога І. Денисюка було вкрай ганебним вдавати глибокодумність в осмисленні будь-якого художнього тексту, підмінюючи системний науковий аналіз художньої цілості сухим переказом сюжету чи поверховими «спробами аналізу», так би мовити, переказуванням-«інтерпретуванням» змістових нюансів тексту без урахування його формальних якостей, викладати думки заплутаною, перенасиченою важкими, непрозорими іншомовними запозиченнями, мовою, яку жартома і всерйоз називав «туманологією».

Тобто для нього незаперечним – über alles – методологічним орієнтиром був покомпонентний системний аналіз естетичного явища культури, окремого тексту, доцільно-органічне використання принципів макро- і мікроаналітичних студій для якомога переконливішого, скрупульозного наукового інтерпретування фактів літератури, фольклору, культурного життя. Це характеризує кожну його працю – від широкоформатної монографії «Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст.», «портретних» мікророзвідок і до теоретичних статей, передмов та післямов, рецензій, літературно-краснознавчих нарисів і навіть лаконічних, «завбільшки з долоню», тезових публікацій.

Грунтовність наукового мислення І. Денисюка засвідчують, скажімо, його несподівані пошуки аргументації для численних своїх тез і гіпотез у почасті доволі віддалених, далеких від українського, закордонних контекстах фольклорних і літературних традицій світу (згадаймо, його «Амазонки на Поліссі», «Два міфологічні божества у поліських епіталамах: Тур і Красная Пані», порівняння новелістичного стилю В. Стефаніка й Е. Хемінгуея («Карбівничий чистого металу») та ін.).

Фокусуючи увагу на «віднайденних», відчитаних контекстуальних перегуках, відгомонах у фольклорних або літературних текстах учений пропонує часто цілком несподіваний ракурс інтерпретації й елегантно накреслює нові

⁴ Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці... – С.55.

перспективи для філологічного наукового пошуку. Такими інтертекстуальними ремінісцентними, алюзійними «стрибками» у висвітленні «фактажу» художньої літератури, народної творчості І. Денисюк не просто демонструє гігантську ерудованість чи снобістський інтелектуалізм, а радше виказує наукове завзяття, сміливість і зацікавленість у якомога глибшому аргументуванні кожного конкретного судження чи гіпотези, незважаючи на – з першого погляду – їхню позірну гіпотетичну неприйнятність (приміром, готика в українській оповідній традиції, пошуки витоків української новелістики у прадавніх зразках інших культурних епох і традицій тощо).

Для наукового мислення І. Денисюка характерна ще й така особливість: навіть у найменшому за обсягом дописі чи виступі поєднувати теоретико-методологічні зауваги із практичним їх застосуванням в аналізі конкретного тексту, сукупності текстів чи інших культурних феноменів. У його працях впадає у вічі ота його наче стихійна зацікавленість в обов'язковості викладу теоретичних засад, «історії та теорії проблеми» як вихідних векторів руху, розвитку наукового дослідження.

Наголос на вагомості теоретико-методологічного осмислення явищ культури вивела професора І. Денисюка на численні методологічні інновації та гіпотези в національному літературознавчому і фольклористичному дискурсах, як-от: апробація нараційного аспекту інтерпретації текстів української літературної традиції; пошук аргументів і витлумачення мікро- або макромоментів авторських творів фольклорним фактажем, тобто інтерпретування поетики художнього твору через ремінісценції, алюзії, «цитати» народнопоетичного тексту (як один із методологічних принципів використано, зокрема, у монографії «Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст.»); принцип актуальності династичного дослідження української культури (родини Драгоманових-Косачів, Лисенків, Старицьких) та багато ін.⁵

Бражає розмаїття наукових зацікавлень і проблематики праць львівського вченого, що також, на наше переконання, доцільно розглядати як один із методологічних орієнтирів і своєрідний полігон щодо можливої універсальності в застосуванні, апробуванні засвоєних і власних наукових ідей для естетико-літературознавчого потрактування фактажу культури. У поле його аналітики потрапила не лише українська мала проза XIX – початку XX ст., творчість письменників XIX – XX ст. (П. Куліша, Ганни Барвінок, Олени Пчілки, Г. Хоткевича, Б. Грінченка, М. Павлика, «покутської трійці» (В. Стефаника, Леся Мартовича, Марка Черемшини), Н. Кобринської, О. Кобилянської, Лесі Українки, М. Вороного, О. Олеса, В. Винниченка, Р. Іваничука та ін.), а й творчі контакти діячів інших культур із українською і навпаки («Чехов и Украина», «Тарас Шевченко і білоруська поезія», «Українські друзі Етель-Ліліан Войнич та ін.), фольклористична проблематика, і головню фольклоризм у літературі («Дивовіт (Джерела і поетика «Лісової пісні» Лесі Українки)», «Жанрово-стильова специфіка прози Марка Черемшини» та ін.), практика збирання фольклорних текстів, що вилилося у численні публікації, франкознавство як подиву гідна самопосвята і життєва необхідність постійного спілкування з «титаном праці», проблематика літературної критики і літературознавчого наукового процесу сьогодення (рецензування нових наукових книг із літературознавства, фольклористики, художньої літератури, безпосередня активна участь у посвятах-«хрещеннях» молодого покоління науковців на засіданнях спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій), мемуаристика, літературознавче краєзнавство та багато ін-

⁵ Див. про це детальніше: Легкий М. Обрії літературознавчих зацікавлень // Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – Т. 1, кн. 1. – С. 3–15.

ших тематико-проблемних пластів української і світової духовної культури.

У науковій діяльності І. Денисюк виявив себе справжнім естетом і стилістом. Його наукова мова – це, так би мовити, *haute couture* української філологічної науки. Його праці завжди вирізнялися у потоці наукової літератури нестандартністю наукового нарративу, естетизмом наукового мислення, незвичністю і несподіваністю наукової риторики. Для нього важило кожне слово, яке він вводив у контекст. Слово має у нього працювати на зміст і якість наукового тексту. У наукових виступах І. Денисюка не спостережемо аби як або наспіх і недоладно кинутого слова. Слово в руках ювеліра філологічного мислення оживає, відлунює-переливається різними асоціаціями, вібрує нюансами і стократ пере відкриває для читача свої несподівані грані та можливості. Для вченого було важливо «підшукати», підібрати саме таке слово чи й цілий мовний зворот, які б щонайвлучніше «підсвітили» суть наукової проблеми. Саме цим пояснюється пристрасне виконання неологізмів, «запозичення» термінології з інших, нефілологічних галузей науки або введення слів у зазвичай нехарактерні для них контексти. Ось як він починає статтю про забутого прозаїка «Основи» Митра Олельковича: «Нова наша проза, започаткована в 30-х роках XIX віку Квіткою-Основою яненком, розвивається *буйнолетно*. Коли *розсміяні «побрехеньки» й чуло-сердечні повісті* Квітчині становлять *поранковий етап* першої доби української прози, то «Народні оповідання» Марка Вовчка – її *зеніт*. Від «побрехеньки», від розважального анекдоту в народному дусі, що виявляє якусь рису національного характеру, а, беручи сумарно, передусім схильність нашого народу до самоіронії, через зображення побуту й поезії звичай веде *магістральний шлях розвитку* малих форм української прози до порушування найпекучіших питань сучасності. Як *вулканолетну лірику* й поеми Шевченка зараховуємо ми до політичної поезії, так і оповідання Марка Вовчка про кріпосництво можемо назвати соціально-політичними. Ще ніколи в історії світових літератур прозова *мініатюрна* форма не вмщала такого *великого й величного змісту*, як «Народні оповідання» Марка Вовчка. Чи не ця обставина рішуче *заважила* на тому, що *українська проза почала плекати переважно малі форми?*»⁶.

На зразки такої «естетизації» наукового стилю, наукового мислення натрапляємо чи не в кожній науковій праці вченого. Візьмімо, до прикладу, хоча б і такий стилістично інкрустований зачин ошадливо-лаконічного теоретично-зорієнтованого тезового виступу: «У центрі нашої уваги – новела. Йдеться, отже, про її розмежування від *посестерних жанрів* та її структурні зміни. Теорія новели не починається від Аристотеля, оскільки в добу античності прозова оповідка рідко виступає самостійно. Один з напрямків у новелістичній теорії *схильний шукати витоків новели у найсивіших глибинах тисячоліть*. Другий, більш традиційний погляд, *шукає колиски цього жанру* в добу раннього ренесансу... Незважаючи на те, що *новела легалізована як одмінний від оповідання жанр*, в українському словнику літературознавчих термінів Лесина і Пулинця та в російському Квятковського *генологічна анархія за інерцією продовжується*»⁷.

У подібний ескізно-філігранний, «охудожнений» спосіб він «розписує», наприклад, і перший етап фольклоризму в літературі: «У перший – етнографічний – період розвитку українського оповідання грань між народною словесністю та індивідуальною творчістю не чітка. Прозаїки *радо обробляють* фольклорні сюжети, *доповнюючи їх уламками інших фавул* та власною вигадкою, інколи ж залишають фольклорний мотив у моносюжетному вигляді, і тоді від народних новел, переказів, анекдотів, казок такий слабо олітературений

⁶ Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці... – Т. 1, кн. 1. – С. 113. Підкреслення наші.

⁷ Там само. – С. 63.

витвір книжності відрізняється хіба лише добірнішою мовою. *Модель обробітку фольклору* дав Квітка-Основ'яненко, його охоче продовжив Стороженко. Такі наслідування фольклорних жанрів є в Куліша («Циган», «Сіра кобила»), у Ганни Барвінок («Чорт у кріпацтві»), у Костомарова (дві казки й одна легенда), у Федьковича. Данину *такому пересаджуванню на літературний ґрунт народних сюжетів-дичок* дав і Олелькович. Трудно сказати, що свого, окрім мовного шліфування, міг внести письменник у такий живо схоплений «з народних уст» сюжет»⁸.

Як бачимо, епітети, метафорика, персоніфікації, неологізми, несподівано підпасовані, «вклеєні» з різних семіотичних знакових систем лексичні одиниці, сказати б, «в поті чола» «відпрацьовують» свої ново- чи перевідкриті можливості у науковому тексті, увиразнюючи, пластично «прояснюючи» смисл кожного досліджуваного факту чи явища.

Отже, для І. Денисюка було справою честі писати доступною, «прозорою», науково-точною, а проте індивідуально неповторною мовою. Він обстоював ту позицію, що науковий текст обов'язково повинен, окрім подачі науково опрацьованого, систематизованого фактажу, мати витончене словесне оформлення, стилістично відшліфоване естетико-риторичне «озвучення». Голос кожного вченого повинен мати власний неповторний тембр. І професорові І. Денисюку вдалося витворити, видобути, вирізьбити й огранити словом свій індивідуальний голос, який промовляє до читача несподівано скроєним і виразно промовистим «квітас-тим стилем» (М. Легкий) із характерними для нього новелістично містким словом, аргументованістю і ґрунтовністю, логічно-врівноваженою послідовністю і асоціативною насиченістю. Спосіб наукового мислення вченого не сприймаємо як надокучливий солодкавий надмір чи неорганічну штучність. Кожна його праця сприймається як величний філологічний хорал тій чи іншій науковій проблемі.

Окремо специфіка наукового мислення І. Денисюка оприявнюється і в особливостях розбудови наукового наративу, тобто в опрацьованні структури своїх наукових досліджень – монографії, статті, нарису чи тез. Причому в обробітку форми досліджень учений не приховує своїх наукових уподобань: проблеми генології (жанрознавства), історія та теорія новелістики, мікропоетика художнього твору, стадії «спілкування» української художньої літератури із фольклором тощо. В інструментовці наукової проблеми професор детально застосовував облюбовані структурні елементи наукового викладу: 1) ефектний вступ (зачин) – із метою зацікавити, заінтригувати читача; 2) уникнення шаблонних зворотів, заялужених тверджень і спрощеної аргументації; 3) дотримання законів наукового жанру (обсяг тез, статті та монографії диктують свої закони розвитку наукового дослідження, специфіку подання матеріалу – розлогий, деталізований чи, навпаки, акцентований, ракурсний, тезовий виклад); 4) логічна послідовність й обґрунтованість викладу (вступна заувага / зауваги, історія вивчення питання (із гідним пошанівком і критичним осмисленням напрацьовань своїх попередників), окреслення проблематики та поетапне її розкриття, насвітлюючи все це ретельно дібраним фактажем і стилістично-інтерпретаційними модуляціями (про Олену Пчілку, В. Стефаніка, Леся Мартовича, Марка Черемшину, Лесю Українку і т. д.); 5) уникнення суджень, які неможливо підтвердити переконливим ілюстративним фактажем або ж гіпотетичним припущенням-здогадом; 6) резюмування результатів дослідження та накреслення можливих перспектив дослідження проблеми.

Улюбленим жанром ученого була мікростудія обсягом від п'яти до п'ятнадцяти сторінок, що згущеним стилем нагадує новелу. Навіть моногра-

⁸ Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці... – С. 117

фічні праці «Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст.» та «Дворянське гніздо Драгоманових-Косачів» (у співавторстві із Т. Скрипкою) структуровані як цикл новел-студій. «Новелістична» жанрова ідентифікація праць І. Денисюка випрозорюють легко простежувані стильові характеристики, а саме: прийом інтригуючого зачину (з метою «атаки» уваги реципієнта); несподіваність розвитку наукової думки; прийом переключення уваги, зокрема засобами ретроспективного фактажу, зондажу історії проблеми, пошук аналогій та аргументів у національній і віддалених іноземних контекстах; виходи на «пуантовані», теоретично насичені висновки; ефектне завершення-резюме тощо.

Впадає в око і ставлення вченого до поезики заголовків, які зазвичай виконують функцію зацікавлення гіпотетичного читача влучністю, доцільністю обраного ракурсу дослідження. І. Денисюк був свідомий того, що заголовки, як і жанровизначення, програмують головний ракурс сприйняття тексту, не важливо наукового чи художнього. Згадаймо лише окремі *промовисті назви* його резонансних праць: «Талант без талану» (про творчість Ганни Барвінок, дружину П. Куліша), «Карбівничий чистого металу» (про В. Стефаніка), «Дивний лад його пісень» (про Марка Черемшину), «Казковий чудесний покажчик у новелі Івана Франка «Неначе сон», «Як помістити Франка за шкільною партою?», «Амазонки на Поліссі», «Зустрічі з непростими: гадерка», «Торжество Святого Збору (семантика і символіка Різдва)» «Мислячий історичний роман» (про «Мальви» Р. Іваничука) та ін.

Звісно, окреслена парадигма наукового мислення професора І. Денисюка далека від всеохопності. Для нас важило не так дати науковий портрет ученого, як зацентувати вагомість його наукової спадщини для розбудови новітньої української філологічної науки. Наукова праця професора – вагомий і величний внесок неординарного українського інтелектуала у популяризацію національної культури у світі і достойно «прописує» її як одне з найзначніших загальнолюдських здобутків. Із науковою продукцією такого високого рівня, як багатотомна спадщина І. Денисюка, українська наука спроможна пропонувати свої оригінальні способи наукового вивчення світу і навіть «надиктовувати» наймодерніші віяння у науці.

The Mystery of Humaneness and Professionalism of Prof. Ivan Denysiuk: Towards the Specificity of the Scientific Thinking

Yuriy HORBLIANSKYI

The article focuses on highlighting the major features of the scientific world-outlook of the outstanding Ukrainian scholar and philologist Ivan Denysiuk. It singles out the scholarly prerogatives and methodological guide-lines of the researcher, viz.: the importance of generations' continuity in science; the necessity of mastering the scientific experience of the national and foreign scientific traditions; the issue of adequate professional training of a scholar and a graduate of a higher educational establishment; methodology of gradual philological sense-reading of the literary artistic text or group of texts for a in-depth and systemic interpretation of them; specificity of the «communication» between literature and folklore; intra- and intercultural intertextual reverberations, echoes, «quotations» etc. Special attention is devoted to the variety of scientific interests and problems as a kind of testing ground for various, including his own scientific ideas, the innovative features of the scientific thinking micro-style, as well as the specificity of the structural elaboration of his research (poetics of the title and inception, observance of the genre's legal requirements, avoiding trite, simplified, conventional points, logical groundedness and consistency of the research thought; results summerization and mapping of new research prospects).

Keywords: continuity, scientific thinking, methodological guide-lines, dialogue of belles-lettres and folklore, narrative, scientific innovations hypothesis, structure.

Тайна человечности и профессионализма профессора Ивана Денисюка: К специфике научного мышления

Юрий ГОРБЛЯНСКИЙ

В статье особое внимание сосредотачивается на освещении основных черт научного мировоззрения и мышления выдающегося украинского ученого-филолога И. Денисюка. Характеризуются научные прерогативы и методологические ориентиры исследователя, такие, например, как: важность преемственности поколений в науке; необходимость усвоения научного опыта представителей национальной и зарубежной научных традиций; проблема надлежущей профессиональной подготовки научного работника и выпускника высшего учебного заведения; методика «неспециального» филологического отчитывания смыслов художественного текста или группы текстов для обстоятельной и системной их трактовки; особенности «общения» художественной литературы с народной словесностью; внутри- и межкультурные интертекстуальные послылы, отзвуки, «цитаты» и пр. Отдельно акцентируется внимание на разнообразии научных интересов и проблематики как своеобразном полигоне для апробации разных, в частности и собственных, научных идей, на новаторских чертах микростилия научного мышления ученого, а также на специфике структурирования его исследований (поэтика заглавия и введения, соблюдение «законодательных требований» жанра, избегание шаблонных, упрощенно-трафаретных суждений; логическая мотивированность и последовательность исследовательской мысли; резюмирование результатов и омысление новых исследовательских перспектив).

Ключевые слова: преемственность, научное мышление, методологические ориентиры, диалог художественной литературы и устной словесности, наратив, научные инновации, гипотезы, структура.

Стаття надійшла до редколегії 16.03.2010

Прийнята до друку 25.04.2010

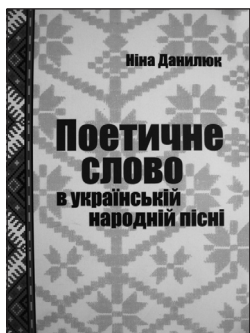
Нові книги

Роман Кирчів (до 80-річчя від дня народження): Біобібліографічний покажчик / Уклад. В. Яблонська. – Львів, 2010.

Біобібліографічний покажчик «Роман Кирчів» укладений із нагоди 80-річчя від дня народження відомого українського вченого-фольклориста, етнографа, літературознавця, доктора філологічних наук, професора, дійсного члена НТШ, академіка Академії вищої школи України, заслуженого діяча науки і техніки, громадського діяча.

Покажчик містить відомості про життєвий і творчий шлях ученого. Науковий доробок Р. Кирчіва систематизовано у хронологічному порядку. У рамках кожного року матеріал розміщено за алфавітом назв публікацій і прізвищ авторів. До видання включено монографії, статті у наукових збірниках, енциклопедичних і періодичних виданнях, автореферати дисертацій, рецензії на праці вченого, а також відомості про такі важливі аспекти його діяльності, як наукове редагування та рецензування, наукове керівництво та офіційне опонування дисертаціями, доповіді, виголошені на конференціях.

Данилюк Н. Поетичне слово в українській народній пісні: Монографія. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 512 с.

У монографії досліджено особливості українського народнопісенного слова як одиниці специфічної художньо-естетичної системи з властивими їй ознаками звукової, морфолого-словотвірної, лексико-семантичної, синтаксичної організації, усталеними засобами образності. Проаналізовано опорні слова, що входять до національно-мовної картини світу, окремими сферами якої є народні вірування, людина, тварина, рослини, світила, явища природи, географічні об'єкти, рідна земля – Україна. Назви трьох розділів книги: 1. Фольклор у системі загальнонародної мови. 2. Формально-структурні та семантичні показники народнопісенного слова. 3. Лексико-семантичні поля в мовній картині світу української народної пісні.